

שניקינות הארים

הנה כמה פטוקים שכדאי להרהר בהם:

מכיר אני את הישראלים. יתכן שמתר לי לומר גם להם אמיתות אחרות. ישראל החדשה מייצגת כיום כמות גדולה של כישורים שהם מורשת אבות... ימים רבים היא רשאית לפזר בזבזנות ממזכור-הרכו הרב...

... מן ההכרח שאגיש גם את טיעוניי נגד הישראלים. מחיר השילטון יקר הוא. השילטון מ ט מ ט מ ה יהודים — פעם הלא נחשבו כעם ההוגים. האם בכלל הוגים הם עדיין? כיום הרוח משעממת את הישראלים, אין הם נותנים בה אמון. הפוליטיקה בלעה כל חלקה טובה של רצינות לגבי עניינים שברוח...

האם ישנם פילוסופים ישראליים? אני מסמיק... דיברתי על הרוח הישראלית. היא נעשתה גסה ושיטחית. וזה הכל? למען האמת, דבר אחר מפחידני: הנסיגה הגוברת של הרצינות היהודית, של העמקות היהודית, של התשוקה היהודית כענייני-רוח... יש לי מגע עם אוניברסיטות ישראליות: איוו אווידה שוררת בין המלומדים שם, איוו רוחניות משממה והולכת, מסתפקת ופשוט:

יוסיפיוס

...לכל מערכת החינוך הגבוה בישראל אבד העיקר: המטרה, וגם האמצעים למטרה. נשכח שהחינוך, ההשכלה כשהיא לעצמה, היא המטרה — ולא 'המדינה'.

בתייהספר הגבוהים של ישראל אינם מגיעים למעשה אלא לכדי הכשרה גסה, לשם אספקת כמות עצומה — ומחר ככל האפשר — של גברים צעירים לשרות ולניצול המדינה.

...לימוד לחשיבה — כנתי הספר שלנו אין עוד זכר לכך. אפילו באוניברסיטות, גם בקרב מלומדי הפילוסופיה נכבדים ובעצמם, ניכרת גסיסתה של הלוגיקה, כהלכה, כמעשה, כמלאכה. התבונן בספרים הישראלים: אף לא סימל יותר לכך שהחשיבה מצריכה טכניקה, תוכנית לימוד, רצון למומחיות.

... הגימנסיות הגדושות שלנו, מורייהגימנסיה העמוסים עד טימטום, הם בגדר שערוריה... מי אמר את הרבים האלה? שיעירו ליבוביץ? לא, אם כי אמר דברים רומים. וגם לא מומחה יהודי שבא מאמריקה.

כל הציטוטים הנ"ל לקוחים מן הספר שקיעת האלים של פרידריך ניצשה, והם לא נכתבו, כמוכח, על ישראל והיהודים, אלא על גרמניה והגרמנים, בימייהוהר של הקיסרות הגרמנית, בסוף המאה שעברה. פה ושם שיניתי מילה כדי להתאים את הדברים למציאות שלנו. למשל: 'מדינה' במקום 'רייך' (הכוונה לרייך השני).

אפשר לטעון כי מבחינות רבות — גם הפוליטית והצבאית — קרה לגרמניה אז מה שקורה לישראל היום — עוצמה רבה מרי, כיבושים רבים מרי, צבא גדול מרי, פולחן מופרז של המדינה. מה פיתאום התחלתי לקרוא שוב את ניצשה? הופעת במעונות הסטודנטים של אוניברסיטת תל-אביב לצידו של לייבלה וייספיש, מי שהיה 'שריחחוח' של נטורייקרתא. לייבלה הוא משוגע לניצשה, ותוך כדי ירכוח וריון על הנושא שלמענו הזמינו אותנו (השלום ועדותהמיורח בישראל) תחב לירי כמה עלונים וחברות על תורת ניצשה, שהוא הפיק.

אגב, לייבלה הוא אדם משעשע מאיזכמוהו, ולשונו החדה יכולה להתחרות עם זו של ישעיהו ליבוביץ. כך אמר לצעירים המיורחיים, שהופענו לפניהם: 'מדוע בתייהסוהר מלאים? מי גורם לפשיעה הגדולה? האם אי פעם נכנסו יהודים מיורחיים לכלא בארצות-מוצאם? את זה עשו הציונים, כדי שאפשר יהיה להקים קתדרות לקרימינולוגיה!'

מי ראה פייפ?

כאשר ריאיינתי את אנוור אל-סאדאת בביתו שמוחוץ לקאהיר, ליד הסכר של הנלוס, תקף אותי השק לעשן מיקטרת. הייתי מתאפק, אבל הרי סאדאת היה ידוע כמעשן-מיקטרת מושבע. על כן ביקשתי רשות, ומשניתנה, שלפתי את המיקטרת שלי — מיקטרת פשוטה, מצופה בעור.

באותו הרגע שלף גם סאדאת את המיקטרת שלו, והיא היתה זהה בדיוק למיקטרת שלי. עישנו בצוותא. אחרי רצה סאדאת ערכתי ביקורת-נחומים אצל אלמנתו, ג'יהא, וסיפרתי לה סיפור זה. בו במקום החליטה להעניק לי, כמתנה, את אחת המיקטרות מעיובון בעלה.

אלא שמאו לא ראתי את ג'יהא, ולא זכיתי במתנה. מדוע אני מספר זאת? מפני שעישנתי מיקטרת זו בעת הוויכוח על היהודים המיורחיים והשלום במרחב. כשהגעתי הביתה נוכחתי לדעת כי איברתי את המיקטרת. נראה לי ששאררה באולם ההרצאות במעונות הסטודנטים באוניברסיטת תל-אביב. הנה שלווחה תחינית: אם מישוהו מצא מיקטרת זו, שיואיל בטובו להחזירה לי.

אלוהים שוכן בהרים

זה היה כשישראל הביס את ארם כשערי שומרון, אחרי שאחאב מלך-ישראל אמר לבן-הרוד מלך-ארם את ארבע המילים כנות-האלמות: 'אל יתהלל חוגר כמפתח!'

ועכרי מלך-ארם אמרו איתו: אלוהי ארם אלוהיהם, על כן חזקו ממנו. ואולם נילחם איתם כמישור, אם לא נחזק מהם! כלומר: בימים ההם נחשבו בני-ישראל כעם של הרים. הם ישבו על הגבעות, מן הגליל ועד הנגב, ואילו השפלה היתה בידי אחרים — הפלשתים בדרום והצירונים בצפון.

נזכרתי בפטוקים אלה כאשר הקשבתי ביום-יירושלים לשיחתם של אמנון דנקנר ודן מירון מצד אחד, ובין טדי קולק ושלמה להט מצד שני. דנקנר טען כי יש הברל מהותי בין ירושלים ותל-אביב, והוא ההברל שבין החר והשפלה. אנשי החר הם קנאים וקשוחים, אנשי השפלה הם חובבי-חיים ופשרנים.

משהו דומה אמר זאב ז'בוטינסקי בסיפרו שימשון. הפלשתים בספר אוהבים לשחק, לחור חירות, לשנות ולהתעלס. הישראלים היו אנשי-אמונה קנאיים. שימשון הישראלי נמשך אל הפלשתים ואל הפלשתיות (ויגאל ירין המנוח טען כי שימשון כלל לא היה ישראלי, אלא פלישתי).

הברלי המנטאליות בין אנשיהר ואנשי שפלה ידועים בהיסטוריה. אנשיהר היו תמיד מילחמתיים יותר. יתכן שהרבר נובע מתנאי-החיים הקשים יותר בהר, וגם הנהגה-הגיאוגרפית שבין כפר לכפר ובין שבת לשבת בנוף ההררי. התנאים הקלים יותר בשפלה מפנקים את העם שם, ומפתחים מנטאליות שוחרת-שלום.

לבנון היא ארץ שכולה הרים, וראו מה מתרחש שם. בימי הבית השני, הגליליים היו מיטב הלוחמים. השווייצים היו גדולי הלוחמים באירופה, עד כי איש לא חפץ עוד להטרדם.

יתכן מאוד שהגאון הרתי של ישראל הקדומה לא היה מתפתח אילו ישבו הישראלים בשפלה העשירה, אילו הגיעו אל הים הפתוח. אבל לכל אורכו ורוחבו של התנ"ך אין כמעט זכר לסמיכות הים. הנביאים לקחו את משלהם מהווי החקלאים נגבעות ובמירב. כסיפריהם אין כמעט שלמים הלקוחים מן ההווי הימי. חוץ מן הנביא יונה, שברח מאלוהים וירד לים (ולדעתי, ספר יונה הוא פארודיה), לא היו נביאי ישראל ימאים גדולים.

ישראל החדשה היא מדינת-השפלה. מרכזה הוא בגוש-דן. מכאן הרוח הליברלית-ייחסית, הדמוקרטית, החילונית הנושבת ממערב למזרח, כאשר רוחות-הים, מול פני הרוח המיורחית, החמסנית, החונקת, הנושבת מירושלים מערבה. ירושלים היא, רישמית, 'בירת ישראל', אבל השפעתה על הישוב החדש היתה תמיד מיוערת, וכך נשאררה עד היום.

מבחינה זו, ישראל החדשה אינה יורשת אמיתית של הבית הראשון והשני. אין היא 'הבית השלישי'. שבטי-ישראל הקדומים באו ארצה ממזרח, וכן גם שבטי-בבל. הם היו חלק מרצף גליל-ההגרה התכופים ששטפו את הארץ מאז שחר ההיסטוריה, שהביאו הנה שבטים מן המידבר — כנענים, אמורים, עבריים, ארמים, ערבים. ואילו הציונים, שהקימו את ישראל החדשה, באו מן המערב, כמו הפלשתים, היוונים, הרומאים והצלבנים. לא רבקה בהם רוח המיזבב הקשוח. הם לא ירדו מן החר אל השפלה, אלא עלו מן השפלה אל החר.

ירושלים הולכת ולובשת קאפוטת שחורה. מיטב סופריה, משורריה ואמניה, יחר עם שאר הציבור החילוני, יורדים לתל-אביב, מיבצר הרוח החילונית והדמוקרטית. מולה מתייצבת המהפכה החומייניסטית, אם כדמות גושי-אמונים. התחיה וכהנא, אם כדמות הרב שך.

היכן ייערך הקרב המכריע? מוטב שנקשיב לעצתם הגבוהה של עברי מלך-ארם: 'נילחם איתם כמישור, אם לא נחזק מהם!'

גברת יסתיכונת

כמעט שהתאהבתי בה ממבט ראשון. ישבתי באחד מערבי השבוע במיסערה וינאית, בחברת קבוצה של אינטיקטואלים, כשהצטרפה אלינו צעירה שחרחרת. המקום הפנוי היחיד היה לידי, וכך נכנסנו לשיחה. לגרמנית שלה היה מיבטא זר נעים, אך שליטתה בשפה היתה מושלמת.

אחרי כמה דקות שאלתי אותה, כדרכם של ישראלים: 'מה את עושה?'

היא השיבה: 'אני מעיינת בתפריט'. ולשאר יושביה-השולחן העירה: 'הארון הזה הוא מאוד ישרי!'

'מה הפלא?' שאלתי, 'הרי שנינו יסתיכוניים!'

ואכן, התברר כי הגברת הצעירה היתה דיפלומטית של אחת ממדינות הים-התיכון, בעלת תפקיד אחראי למרי, וידועה היטב בחברה הוינאית. אני משוגע לנשים שהן גם יפות, גם אינטיגנטיות וגם בעלות

חוש-הומור, ולצעירה זו היו כל שלוש המעלות האלה. כשנכנסנו לוויכוחים, התגלה שיש לה מוח חד כתער. יחד עם זאת היתה קוקטית מאוד, וכל הגברים ליד השולחן ניסו לפלרטט איתה.

היה ברור שיש לנו משהו משותף, משהו שהיא יסתיכונית. התבררנו יותר, השמפניה, חידודי-לשון, מינה פחות פורמאליים, ובוודאי פחות-יכבדים מן האנשים האחרים ליד השולחן, שהיו כולם נחמדים ובעלי-רמה.

אחרי הסעודה הלכנו להמשיך לשנות בביתו של אחד המי טובים, חשקנו בשמפניה, ומכיוון שבבית היתה השמפניה חמה, התנדבה הצעירה להביא כמה בקבוקים קרים מביתה.

כיצד כבוקר, כשעה שוויה ישנה שנת-ישרים, התנדבה הגברת להסיע אותי הביתה. ממדי המכונת הדיפלומטית הגדולה שלה היו מוגדרים מאוד לקומתה המיניאטורית.

'מדוע היהודים חושבים שהם עם נבחר?' שאלה לפתע. 'האם זה לא גיועני?'

'וזהי כסך-הכל אגדה עתיקה, שהיתה טיבעית על רקע תקופתי. כיום אין אנשים רבים המתייחסים לזה כרצינות', הסיבירתי.

'הכרתי בחורה שרצתה להתחתן עם יהודי. אבל ההורים שלו התנגדו שיתחתן עם לא-יהודי, והם נפרדו. זה לא גיועני?' התעקשה.

'היהודים הם עם קטן, והם החזיקו מעמד הרבה מאוד זמן בסביבה עוינת. כשיהודי צעיר מתחתן עם לא-יהודי, או יהודיה עם צעיר לא-יהודי, נדמה להם שהם מאבדים משהו, ושזה מסכן את המשך הקיום היהודי. גם אם מתנגדים לזה, אפשר להבין את זה!'

המשכנו כך. כשהגענו למחוז-חפצי, אמרה: 'חבל שאתה נוסע מחר. זוהי הפעם הראשונה שאני מדברת עם יהודי על הנושאים האלה, ומה שאתה אומר נשמע לי הגיוני!'

גם אני הצטרפתי שהיה עליי לחזור ארצה. נישקתי לה על לחייה ואמרתי לה לילה טוב בשפתה.

זמר הפלוגות

עבר בי רטט. הרגשתי שקורה משהו בעיניים שלי. זה היה בתוכנית הטלוויזיה על המלחין דניאל סמבורסקי. מירי אלוני שרה את זמר הפלוגות.

ידעתי תמיד שזהו שיר יפה. אולי שיר-המאבק האמיתי היחיד של שנות ה-30.

אבל בפי אלוני הוא היה הרבה יותר מזה. הימנן של תקופה. קריאה מנישמתו של עם. המילים הקלאסיות של נתן אלתרמן — 'אין עם נסוג מחפירות חייו' — קיבלו בפיה את מלוא משמעותן. מירי אלוני שרה בדרמטיות כבושה, בלי הצטעצעות והינחון, בפנים קפואות. את המילים הפאתטיות ביותר שרה כמעט בלחש. הרגשתי כפי שהרגשתי אז, כשהייתי נער, והיה עליי להתחיל את להישר בבית וללמוד, או להצטרף למחתרת.

השיר נכתב על פלוגות-הלילה, יחידת-השרדה הראשונה של ההגנה, שיצאה מן הישובים היהודיים וערכה פשיטות בכפרים הערביים.

מאז עברו הרבה שנים. התבררנו, החכמנו. אנחנו יודעים כיום שלא היה זה מאבק בין צדק אבסולוטי (שלנו) ובין שור ואש (כדיברי אלתרמן). בדיעבד, ממרחק, אנו יודעים שהיתה זאת מילחמה נואשת בין שני עמים על אותה כיבת-ארץ. מילחמה בין צדק לצדק, מילחמה בין עם שניסה להיאחז בארץ ובין עם שישב בה ושהגן על קולו, כמיסגרת המילחמה הזאת ביצעו פלוגות-הלילה מעשיג-קומי, פשוט על כפרים ערביים ופגעו באזרחים וברכושם.

האם אין כאן סכוי-פרנזה? איך אני יכול להתרגש משיר, שהוא כולו שיר-הלל לצדק המוחלט שלנו אז, מול 'כנופיות' ו'רוצחים' ו'פורעים', ובאותה השעה לראות את שני הצדדים של מטבע-הצדק?

אפשר ואפשר. מותר לי כיום להסתכל אחורה, ממרחק, ולהבין כי זה היה בלתי-נמנע, שעשינו את שלנו בלב שלם, כאמונה גמורה בצדיקת מאבקנו, ובאותה השעה לכבד גם את הצד השני, את אמונתו בצדיקתו.

היינו תמימים, כשם שהשיר הזה הוא תמים. התמימות הזאת היתה דרושה לנו, כדי לעמוד, כישוב זעיר, מול פני העוצמה הגדולה של היריב. אין ולא כלום בין התום הזה שלנו ובין הצניניות של שורדי-האדמות כיום, הגולי-נישמת-נחלים בחסות צבא-הכיבוש, הטפילים בוולות-הפאר ביהודה ושומרון, המעבידים את הערבים שאותם גירשו מאד-מים.

שום אלתרמן לא יכתוב שיתם על החבורה הזאת, ושום סמבורסקי לא יפכם לצלילים מרטיטים. וזהו כל ההברל.

אלוני

על המישלט יושבת עיר

ביום-השנה ל'שבת השחורה' התכנסו הוותיקים בקיבוץ גבת. קריינית-הרדיו סיפרה כי במקום שנמצאו אז הסליקים של הנשק בקיבוץ יש עכשיו אורווה, מקום-מגורים ודיסקוטק.

לדגע הזרועות. הרי זה נורא! ואז תפסתי את הירי, זאת, בריוק, היתה משמעות המאבק: שרור חדש שהיפך נכון. הרי זאת, בריוק, היתה משמעות הנשק.